

Manasz

(Kirgiz hőseposz)

**(Eredeti kirgiz nyelvből fordította: Somfai Kara Dávid,
magyarul megverselte: Csáji László Koppány)**

A kirgizek legfontosabb nemzeti kincsüknek a *Manasz* hőseposzt tartják. Ez a különböző változatokban ránk maradt népi eposz Manasz nevű hősről és bajtársairól szól, akik annak idején a vereséget szenvedett, szétszóródott kirgiz nemzetségeket újra egyesítették. A lovas nomád kirgiz nép ebben az eposzban látja megtestesülni identitásának legfontosabb történelmi gyökerét és erkölcsi értékeit. A népével, családjával és szövetségeseivel szemben rendíthetetlen odaadást tanúsító csodás hőst, Manaszt, sokan próbálták erővel vagy ármánnyal eltántorítani céljától, mindhiába. A kirgiz nép az eposz szerint az ő vezetésével találta meg az azóta is az Iszik-köl vidékén található hazáját, és összefogva erősebb lett az őket létszámban jóval felülmúló ellenségeinél. Fordulatos küzdelmek árán ismét erős államot alapítottak. Az eposzból a csodás előjelek, misztikus látomások és szerelmi szálak sem hiányoznak. A történészek és folkloristák máig vitatkoznak azon, hogy vajon mely kor eseményei képezhetik a *Manasz* alapját. Egyesek a 9–10. századra, mások a 15–16. századra, megint mások a 17–18. századra keltezik az eposz keletkezését. Valószínűleg mindegyik álláspontban van némi igazság, hiszen az eposz sok időbeli, történelmi síkot egyesít. Maga a Manasz név már a késő középkorban feltűnik történeti forrásokban. A folklórműfajok, így a népi eposzok azonban nem történelemkönyvek. A *Manasz* eposzt olvasva sokkal többet tudunk meg a lovas nomád világ gondolkodásmódjáról, a kirgizek habitusáról, értékeiről, szokásairól, mintsem egy nép történelméről. Uray-Kóhalmi Katalin, a neves altajista filológus és néprajzkutató szerint a jelenleg ismert eurázsiai archaikus hőseposzok közül a *Manasz* kiemelkedik a néprajzi adatok gazdagságával és az *Iliászt* és az *Odüsszeiát* meghaladó terjedelmével. A Molnár Kiadó gondozásában várhatóan ez év végén magyarul, jegyzetekkel együtt megjelenő művet Somfai-Kara Dávid nyersfordítása alapján verseltem meg magyarul, mintegy két év alatt. A majdnem húszezer soros szöveg a *Manasz* eposz egyik változata. Az eposzt előadó hagyományos kirgiz specialisták, a manaszcsik, a hallgatóság és az őket felkérő személy szándéka, visszajelzései függvényében elő tudják adni a teljes eposzt különböző hosszúságban, vagy akár annak egyes részeit is. Az általunk a magyar közönség elé bocsátott szövegváltozat egy ilyen „egész eposz”. Természetesen ennél vannak sokkal hosszabb, akár több százezer soros, más részeket, például Manasz utódainak életét is tartalmazó változatok is. Az egyik leghíresebb hajdani manaszcsi, Szagimbáj Orozbek-úlu alkotta meg ezt az általunk magyar nyelvre átültetett szöveget (eredetileg „Манас” эпосу: Сагымбай Орозбаковдун варианты боюнча címen jelent meg Biskekben, 2006-ban). Tehát az eddig elérhető, néhány szemelvényt, kivonatot tartalmazó korábbi magyar fordítással (Bede Anna 1979-ben

megjelent fordításával) szemben ez immár egy teljes szövegváltozat, ráadásul részletes és a befogadást nagyban elősegítő jegyzetekkel ellátva, segítve a történeti, földrajzi és etnológiai eligazodást, továbbá az eredeti verselési formát megtartva. A magyar változat versbe szedése során az eredeti kirgiz szöveg és a manaszcsik előadásának hanganyaga is segítségemre volt. Megpróbáltam minél hitelesebben érvényesíteni az eredeti, általában hét szótagos, aszimmetrikus, korántsem monoton ütemhangsúlyos verselést, az alliterációk, ragrímek, gondolatritmusok lüktetését és a sajátos hangulatú mű robusztus költőiségét. Céloom az volt, hogy olyan művészi élményt adjak a fordítással, ami a magyar olvasók számára nemcsak a szavakat adja át nagy szövegűséggel, hanem akár a sajátos, „manaszcsi-énekmondáshoz” hasonló előadásmódot magyarul is lehetővé teszi. Ezért feltártam a belső-ázsiai kirgiz verselés sajátosságait, így a magyar olvasóközönség nem csupán a történet, hanem a költői eszköztár szempontjából is az eredeti mű árnyaltabb befogadására lesz képes – szemben például az angol vagy orosz fordításokkal. A Napút folyóirat olvasói számára ez egy rövid ízelítő: az első 200 sor.

Csáji László Koppány

Előhang

Ej, eleink meséit	Daliák bajtársa volt.
Ha megkezdik, mesélik;	Attól a naptól fogva
Ósatyáink regéit	20 Nemzedékek hulltak porba;
Elfeledni nem illik.	Támadót megtorpantó
5 Bölcsektől örökölt szó,	Sok vitéz halt s született.
Erjedéssel tisztult szó,	Hegy leomlott, völgygé lett.
Öregektől kapott szó,	Völgy megmoccant, hegygé lett.
Népem által óvott szó;	25 Híre maradt csak utána,
Roppant rege száz szavát	Sok tenger is elapadt.
10 Ló sem bírja hordozni.	Dárdák döftek mellkasokba,
Becstelének feledték,	Kardok csengtek összezapva,
Igazak megjegyezték.	Hősök haltak számolatlan,
Vitézekkel verselt szó,	30 Patakban folyt vérük el.
Örökségként őrzött szó,	Népem engem körbeülvén
15 Szívünkbe szívárgó szó,	Türelemmel hallgatja
Vérünkben virrasztó szó.	Mesémet Nagy Lélekről;
Ellenség ellen forrongó	Kezdem regém Manaszról.

Alóke kán megtámadja a kirgiz népet

- 35 Ósapja volt Böjön kán,
Böjön fia Csajan kán,
Csajan fia Nogaj kán,
Nogaj fia Bala kán,
Bala fia Kara kán,
- 40 Orozdu, Üszön, Báj, Dzsakip,
Mind Nogaj kán vérei.
Közülük is kitűnik
Bivalyerős, tomboló,
Ellenséget eltipró,
- 45 Vitéz vívó Kara kán;
Félelmet nem ismerő
Hírneves hős harcosunk;
Ha felizzott bős dűhe,
Kínára is rátámadt.
- 50 Mikor meghalt Kara kán,
Nem született hasonló,
Csak őseink láthatták.
- Kara-kitáj mandzsuk közt
Alóke kán született.
- 55 Erejétől rettegtek,
Fákat sorra kitépett,
Házakat sorra döntött.
Óvatlan kirgizeket
Lerohanta, öldöste.
- 60 Kínai kán Alóke
Láncre verte népünket.
Asszonyok özvegyültek,
Meggötözve, rabságban.
Orozdunak hordáját,
- 65 Nemezhajlék oszlopát
Kirántotta, vést hozott.
Orozdunak tíz fia
Közben felnőtt vitéz lett.
Kiválók közt kitűntek,
- 70 Lóra kapva harcoltak.
Kitájok közt tomboltak,
Máskor pedig futottak.
Balta bátyó lelt rájuk,
Tanácsot adott nekik.
- 75 (Ak-Baltáról kérdeztek?)
Nojgutok közül ered.
Alóke rég legyőzte,
- Bolyongásra készítette.)
– Együtt haljunk! – mondotta –,
- 80 Kara-kitáj, mandzsú nép!
Míg légzünk: ellenállunk!
Próbáljunk szembezállni!
Dzsakip! Segélj minékünk!
– Balta bátyó, bölcs barát!
- 85 Kína roppant serege,
Látod, mit tesz: eláraszt!
- Harcosok hadra szálltak,
Küzdő kardot kötöttek.
Bírva népük áldását,
- 90 Gyors paripát nyergeltek.
Hatvan vitéz hadával
Útnak indult harcolni.
Isten velük vágatott!
- Kanggajból nyolcvan kalmak
- 95 Rabolt kincset, aranyat;
Éjjel ment és nappal bújt,
Fordult haza, Kínába.
Hős Dzsakip és Ak-Balta
Elébük állt a pusztán,
- 100 Seregük szétmorzsolta,
Ízzé-porrá szétverte.
Alóke táborába
Gyors lábú, bős Dzsó-külük
Fejvesztetten menekült,
- 105 Épségben megérkezett.
Harsona heves hangján
Hírvivő szolt jöttéről.
Roppant dobok döngöttek,
Kitáj harcosok gyűltek,
- 110 Felbőszülve indultak.
Kirgizek közül sokat
Kánjuk rabságba vetett,
Kegyetlenül kínozza.
Ak-Baltát és Dzsakipot
- 115 Népével együtt úzte
Hegyes Altaj-vidékre.
Szenvedésük visszatért.
E felbolydult világban
Kezünk hátrakötözték,

- 120 Mint a birkát, hajtottak.
Elemésztett a bánat,
Drága népem kifosztva,
Könny és vér hullt belőlünk.
Vállas vitézt sirattunk,
- 125 Gúzsba kötve vergődünk.
Ha néhányunk túlélte,
Rabszolga lett belőle.
Orozdunak tíz fia,
Legidősebb Báj s Üszön.
- 130 Keserű könnyel küzdve
Orhon felé vonultak.
Bús népünket rabláncon
Idegenbe hurcolták,
Maroknyi kirgiz sírta
- 135 Sanyarú sors sóháját.

Hat ménes hágón legelt?
Alóke elhajtotta.
Kilenc hegyi ménesünk
Erővel elragadta.
- 140 Lányaink elrabolta,
Fiaink felkoncolta;
Alóke trónja fénylett –
Viharos vést virágzott.
Kirgiz nép fogyatkozáván
- 145 Szétszóródott a pusztán.
Aulok üszkösödtek,
Válaszúthoz érkezünk.
Halált várva maradtunk,
Menekülve szétestünk,
- 150 Gazemberként bujdosunk,
Porba hullt becsületünk.

Kirgiz nép otthonában
Tűzhely tüze elhamvadt.
Rab lett, aki vigyázná,
- 155 Menekült, ki megóvná.
Egy részük Bapanba ment.
Mások Altajba bújtak,
Megint mások Erenbe,
S voltak, akik eltűntek.
- 160 Kirgizek két vezére,
Balta s Dzsakip vitézek
Szorgos keze megdermedt,
Vezér s népe szenvedett,
Altajba száműzetett.
- 165 Ott a hegyes vidéken
Ak-Balta volt legbölcsebb.
Egy hatalmas kök-szürkét,
Büszke kirgiz bikáját,
Üde réten legelőt
- 170 Legott fogták s leölték.
Sirám süppedt szívükbe,
Lúdcsíbékként zsbongtak.
Fakó, fehér szakállal
Bölcs öreg, Balta bátyó
- 175 Lelkes tanácsot adott:
– Tépjük ki bú tövisét!
Népem, hiába búsulsz,
Kirgizeknek mit sem ér!
Bánat akad bármikor,
- 180 Kézbe kapát, s földünket
Holtunkig műveljük meg!
Erőnk s vérünk elfogyott,
Jó reményünk elhagyott.
Erőnk gyöngye patak lett,
- 185 Réten csorgónál gyatrább.
Tétlent a tél veszejt,
Éhen hal és elhullik.
Kara-kitáj, mandzsu kán
Birodalma otthonunk.
- 190 Hegyes Altaj-vidéken
Kalmakok, mandzsuk között
Földművesre nem találsz –
Vészben, bajban sorvadván
Végük várják tétlenül.
- 195 De mi munkánk gyümölcsein
Csikót veszünk magunknak!
Dolgozzatok, fiaim!
Bizony ez is küzdelem:
Soványakat hizlalni,
- 200 Éheseket etetni.